

**A tanügyi rendszer működésének vizsgálata a magyar
nyelv és irodalom oktatás tükrében**

KJE 159

2014. május 8.

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés	3
	A kutatás célja	3
	A kutatás módszerei.....	4
	Problémafelvetés, fogalmi tisztázás	6
II.	Intézményi struktúra	9
	A Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkár és Kabinetje	9
	Kisebbségi Oktatási Főosztály.....	10
	Kisebbségi Osztály	11
	Magyar nyelvért felelős országos bizottság.....	15
	Országos Értékelési és Vizsga Központ	18
	Neveléstudományi Intézet	19
III.	A tartalmi szabályozó dokumentumok kidolgozásának folyamata.....	21
	Magyar nyelv és irodalom tanterv	21
	Magyar nyelv és irodalom tankönyvek	23
	Magyar nyelv és irodalom vizsgatételek	27
IV.	Összegzés	28
V.	Következtetések és kitekintés	31
	Felhasznált irodalom	33
	Internetes források.....	33
	Hivatkozott jogszabályok.....	33
	Melléklet.....	35

I. Bevezetés

A kutatás célja

Kutatásunk célja a román tanügyi rendszer működésének és oktatáspolitikájának feltérképezése a magyar nyelv és irodalom oktatásra vonatkozó tartalmi szabályozás tükrében. A román oktatáspolitikai az oktatási rendszert elsősorban az iskolastruktúra, a tanterv és vizsgarendszer által szabályozza. Kutatásunk során az iskolastruktúrával nem foglalkoztunk, hanem a tartalmi szabályozásokra, a magyar nyelv és irodalom tantervekre, illetve országos vizsgákra összpontosítottunk.¹ Ezek ugyanis azon dokumentumok, melyek esetében a politikai szempont mellett a szakmai szempontnak is fokozottan érvényesülnie kell. A magyar nyelv és irodalom oktatás esetén a bemeneti, tantervi szabályozás mellett fontos szerepet kapnak a magyar nyelv és irodalom tankönyvek, melyek a tanterv gyakorlatba ültetésének eszközeként kiemelkedő szerepet játszanak a tanulási-tanítási folyamatban. Ebből következően kutatásunk célja a magyar nyelv és irodalom tantervek, tankönyvek és vizsgatételek létrehozási folyamatának feltérképezése és leírása.

A kutatásunkat személyes érintettség motiválja, leendő magyartanárokként ugyanis szükségesnek láttuk megérteni azon oktatáspolitikai folyamatokat, melyek közvetlenül befolyásolják a magyar nyelv és irodalom oktatását, ennél fogva pedig a tanuló, valamint a magyar nyelv és irodalom tanár mindennapi munkáját. Dolgozatunk egyben hiánypótlás is, ugyanis a magyar nyelv és irodalom tantervek, tankönyvek, vizsgatételek kutatását tematizáló szakirodalom többnyire szakmai szempontokra összpontosít és figyelmen kívül hagyja azon belső intézményi folyamatokat és döntéshozatali mechanizmusokat, amelyek révén az említett dokumentumok és eszközök létrejönnek.

Az említett kérdések magyar nyelv és irodalom oktatás szempontjából való megközelítése azért is releváns, mert romániai viszonyokban a magyar nyelv és irodalom nem pusztán egy iskolában oktatandó tantárgy a földrajz, biológia, fizika stb. mellett, hanem egy számottevő kisebbség anyanyelve és kultúrája. E szempontot figyelembe véve a magyar nyelv és irodalmat nem pusztán tantárgyként vesszük figyelembe, hanem szem előtt tartjuk annak identitásformáló funkcióját is. Ilyenként a dolgozatunkban megfogalmazottak nemcsak oktatáspolitikai, hanem identitás- és kisebbségpolitikai szempontból is relevánsak lehetnek.

¹ A tantervi, tartalmi szabályozást más néven bemeneti, a vizsgákat pedig kimeneti szabályozásnak is nevezzük. A bemeneti szabályozás eszköze a jogi érvényességű tanterv, míg a kimeneti szabályozás az egységesített követelmény- és vizsgarendszer.

A kutatás módszerei

Kutatásunk során a magyar nyelv és irodalom oktatás szempontjából releváns tanügyminisztériumi intézmények struktúrájának, működésének feltérképezéséből indultunk ki,² elsősorban arra kerestük a választ, hogy hol történnek a tantervek, tankönyvek és érettségi tételekre vonatkozó szakpolitikai döntések. Továbbá melyek azok az intézmények, ahol a magyar nyelv és irodalom oktatására vonatkozó oktatáspolitikai döntések megszületnek, illetve a tanügyi rendszer közvetlen érintettjei, a pedagógusok és szakemberek mennyire tudják befolyásolni a magyar nyelv és irodalom oktatására vonatkozó oktatáspolitikai stratégiák kialakítását. A magyar nyelv és irodalom oktatásáért felelős intézmények feladatkörének, tantervekre, tankönyvekre és vizsgatételekre vonatkozó kompetenciáinak feltérképezése céljából az érintett intézmények működésére vonatkozó jogi normákat (törvények, határozatok, kormány-dokumentumok) dolgoztuk fel.

A rendszer intézményes működésének, jogi kereteinek leírása mellett a szakpolitikai rendszer formális és informális gyakorlatainak összehasonlítására, a jogi keretek és a gyakorlati működés közötti esetleges eltérések megvilágítására is vállalkozunk, célunk ezen összefüggések feltárása által a szakpolitikai rendszer árnyaltabb és mélyebb megértése. A rendszer gyakorlati működésének megértése céljából az interjú módszerét alkalmaztuk. Interjúanyainkat azon tanárok, illetve minisztériumban dolgozó személyek közül választottuk, akik közvetlen módon irányítják a magyar nyelv és irodalom oktatásra vonatkozó szakpolitikát, illetve részt vesznek ennek gyakorlati megvalósításában.

Az interjúalanyok kiválasztásakor szem előtt tartottuk, hogy a magyar nyelv és irodalom oktatásáért felelős valamennyi minisztériumi intézmény képviselve legyen. Ezért amennyiben valamely fontos szereplő nem vállalta az interjút, annak elődjét kerestük meg, így fordulhatott elő, hogy interjúalanyaink között olyan személyek is vannak, akik jelenlegi funkciójukban nem befolyásolják közvetlen módon az oktatáspolitikát.

Interjút készítettünk Szőcs Domokossal, a Kisebbségi Főosztály vezérigazgatójával, Kötő József volt kisebbségi oktatásért felelős államtitkárral, Fodor Dóra volt magyar nyelvért felelős szaktanácsossal, Péntek János nyelvészprofesszorral, T. Szabó Levente egyetemi tanárral és a Magyar nyelvért felelős országos bizottság volt elnökével, valamint a Magyar nyelvért felelős országos bizottság két tagjával, akikre a továbbiakban A és B interjú formájában fogunk hivatkozni.

A félstrukturált interjú módszerével célunk az volt, hogy minél kevesebb irányítással betekintést kapjunk az egyes intézmények működésébe, a jogszabályok gyakorlatba

² Az érintett intézmények organigrammáját lásd az 1-es számú mellékletben.

ültetésének mechanizmusai, illetve hogy kiegészítő információkat szerezzünk arról, ami a jogszabályokban nem (egyértelműen) rögzített. Emellett az interjúkészítés során betekintést nyertünk az oktatáspolitikai tervezésben részt vevő szereplők magyar nyelv és irodalom oktatásra vonatkozó vízióiba.

Problémafelvetés, fogalmi tisztázás

A magyar nyelv és irodalom tantervekre vonatkozó szakirodalomból Fóris-Frenczi Rita *A tervezéstől az értékelésig*³ című munkáját emeljük ki, mely kutatásunk szakmai elméleti alapját képezi. A könyve elsősorban elméleti és szakmai szempontból tárgyalja a tantervek kérdését: részletesen bemutatja a tantervek típusait, funkcióit.

A szerző több szempontból osztályozza a tantervek típusait, és tisztázza ezek fogalmát. Ebből kiindulva dolgozatunk további részében a tanterv fogalma alatt tantárgyi tervet, pontosabban a magyar nyelv és irodalom tantárgy tervét értjük. A szerző Káldi-Kádárné nyomán a tantárgyi tanterv fogalmát a következőképpen határozza meg: „*az alaptanterv egy-egy részének megvalósításához, részletezéséhez szükséges, szakértők, hivatásos fejlesztők által felkínált tantárgyi tervek, programok*”.⁴ Ennek értelmében a magyar nyelv és irodalom tantárgyi tanterve a magyar nyelv és irodalom oktatásának egy adott ciklusra vonatkozó tanítási terve.

A szerző a tanterv két lényeges funkcióját emeli ki és tárgyalja részletesebben: a pedagógia és oktatáspolitikai funkciót. A pedagógiai funkció szerint a tanterv az „*oktatási folyamat megtervezésének alapidokumentuma*”⁵. A szerző kiemeli, hogy „*ha pontosan látjuk a társadalmi igények alapján meghatározott általános, hosszú távú oktatási célokat, meg lehet tervezni a célok megvalósításához vezető utat.*”⁶ Az oktatáspolitikai funkció értelmében a tanterv egy jogi érvényességű oktatáspolitikai dokumentum, „*az oktatás szabályozásának eszköze, mely meghatározza adott oktatási rendszerben az oktatás, képzés egységes tartalmát a társadalmi igényeknek megfelelően.*”⁷

A szerző kiemeli és elemzi az alaptanterv és a tantárgyi tanterv kapcsolatát. Bár az oktatás közvetlen eszközei a tantárgyi tantervek, azok alapvetően függnek a Romániában érvényes alaptanterv szemléletétől, felépítésétől, a képzési szakaszok követelményrendszerétől. Az alaptanterv funkciója meghatározni a minden oktatási intézményre nézve kötelező és egységes tartalmakat, az oktatási szakaszok végére elérni kívánt teljesítménystandardokat, valamint kereteket biztosítani a helyi szintű tervezésre. Nemzetközi viszonylatban nézve az alaptanterv csak az egyes oktatási szakaszok teljesítménystandardjait határozza meg, és nem írja elő az egyes évfolyamok végére elérendő

³ FÓRIS-FERENCZI Rita, *A tervezéstől az értékelésig: Tanterv- és értékelélmélet*, Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2008.

⁴ Uo. 14.

⁵ Uo.

⁶ Uo. 10.

⁷ Uo. 9.

fejlesztési követelményeket és ezek fejlesztésére alkalmas ismeretkészleteket, tartalmakat.⁸ Romániában azonban az alaptantervhez kapcsolódó, államilag szabályozott tantárgyi tantervek évfolyamokra lebontva meghatározzák a követelményeket, így kevés teret engednek a helyi szintű döntéseknek.⁹

A szerző külön fejezetben mutatja be a tantárgyi tantervek követelményrendszerét és szerkezeti egységeit, tisztázza az azokban helyet kapó célok és követelmények, tartalom és tananyag viszonyát.¹⁰ A tanterv oktatáspolitikai funkciójának részletezése céljából a szerző ismerteti a romániai oktatáspolitikai szabályozást és annak tantervi dokumentumait, és részletesen vázolja a romániai tantervi szabályozás változását. Bár a könyv ezen részei oktatáspolitikai szempontból közelítik meg a tanterv kérdését, nem nyújtanak eligazítást arra vonatkozóan, hogy hol dőlnek el a bemeneti szabályozásra vonatkozó oktatáspolitikai kérdések, hol születnek az erre vonatkozó döntések.

Kutatásunk során az ezen munka által felvetett kérdések oktatáspolitikai vonatkozásainak feltárására tettünk kísérletet, arra kérdeztünk rá, hogy melyek azok az oktatáspolitikai aktorok, akiknek döntései meghatározzák a romániai magyar nyelv és irodalom oktatását, illetve mennyire tudják befolyásolni a pedagógusok, szakemberek a magyar nyelv és irodalom oktatására vonatkozó oktatáspolitikai stratégiák kialakítását.

A kutatási probléma és módszertani kérdések vázolása után a kutatás eredményeit további négy fejezetben mutatjuk be. A dolgozat második fejezete a magyar nyelv és irodalom oktatás szempontjából releváns tanügyminisztériumi intézmények struktúráját, működését és feladatköreit tekinti át, különös tekintettel a magyar nyelv és irodalom tantervekre, tankönyvekre és vizsgatételekre vonatkozóan. Ezen áttekintés az intézményi struktúra megértéséhez szükséges, célja a magyar nyelv és irodalom oktatásra vonatkozó formális keret feltérképezése, a jogszabályok, intézményi belső eljárások és szabályzatok elemzése. Az intézményi struktúra leírása a dolgozat következő fejezetében feltérképezett gyakorlati működés elméleti hátterét képezi.

A dolgozat harmadik fejezete az informális működést, a jogszabályok gyakorlatban való megvalósulását ismerteti. Ismerteti a magyar nyelv és irodalom oktatás bemeneti szabályozó dokumentumaira vonatkozó döntési mechanizmusokat, illetve feltárja a jogszabályok és gyakorlati működés közötti eltéréseket.

⁸ Pl. A magyarországi Nemzeti alaptanterv és a hozzá igazodó kerettantervek. A Nat-ot lásd: http://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (letöltve: 2014. február 5). A magyarországi kerettanterveket lásd: <http://kerettanterv.ofi.hu/> (letöltve: 2014. február 5).

⁹ FÓRIS-FERENCZI, *i.m.*, 34–43.

¹⁰ *Uo.* 44–58.

A dolgozat negyedik fejezetében a kutatásunk során feltárt, a magyar nyelv és irodalom oktatásra vonatkozó problémákat azonosítjuk és összefoglaljuk eddigi kutatásunk eredményeit. A záró fejezetben a következtetéseink levonása által megkísérlünk választ adni a megfogalmazott problémák okaira.

II. Intézményi struktúra

Dolgozatunk ezen fejezetében a magyar nyelv és irodalom oktatásért (is) felelős minisztériumi intézmények működését és feladatköreit mutatjuk be a jogi normák, illetve az intézményi belső eljárások és szabályzatok kritikai elemzése által. Különös figyelmet fordítunk az egyes intézmények azon kompetenciáinak bemutatására, melyek a magyar nyelv és irodalom tankönyvek, tantervek és vizsgatételek szempontjából relevánsak lehetnek. Azon esetekben, amikor a jogi normák és intézményi belső szabályzatok nem nyújtanak kellő információt az adott kompetenciák és feladatkörök széles körű leírására, az interjúk által szerzett információkra is támaszkodunk. Továbbá a törvények, rendeletek által meghatározott formális keretet az interjúk során feltérképezett informális gyakorlatokkal ütköztetjük és kiemeljük a közöttük fennálló releváns különbségeket.

A továbbiakban a következő intézmények működésének és feladatköreinek tárgyalására kerül sor: a Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkár¹¹ és Államtitkári Kabinet,¹² Kisebbségi Oktatási Főosztály,¹³ Kisebbségi Osztály,¹⁴ Magyar nyelvért felelős országos bizottság,¹⁵ Országos Értékelési és Vizsga Központ,¹⁶ valamint az Neveléstudományi Intézet.¹⁷

A Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkár és Kabinetje

Romániában a kisebbségi nyelvek oktatásával legfelsőbb szinten a Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkár és a Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkári Kabinet foglalkozik. A Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkárt a mindenkori miniszterelnök jelöli ki, illetve feladatkörét miniszteri rendeletek határozzák meg.¹⁸ A Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkár közvetlen módon irányítja a nemzeti kisebbségek nyelvén való oktatás

¹¹ Secretar de Stat Învăţământ Minorităţi

¹² Cabinet Secretar de Stat – Învăţământ Minorităţi

¹³ Direcţia generală învăţământ în limbile minorităţilor

¹⁴ Direcţia Minorităţii.

¹⁵ Comisia naţională pentru limba maghiară

¹⁶ Centrul Naţional de Evaluare şi Examinare (CNEE)

¹⁷ Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei (ISE)

¹⁸ *În cadrul Ministerului Educaţiei Naţionale îşi desfăşoară activitatea 4 secretari de stat, numiţi prin decizie a prim-ministrului. Atribuţiile şi responsabilităţile secretarilor de stat, ale secretarului general şi ale secretarilor generali adjuncţi se stabilesc prin ordin al ministrului.* (2013/185-ös kormányhatározat 14. cikkelyének 7. és 8. pontja. Megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2013. április 30-i 249. számában). A jelenlegi államtitkárt a 2010/90-es (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2010. február 11-i 96. számában), ill. a 2012/560-es (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2012. december 22-i 883. számában) miniszterelnöki végzés. Az államtitkár feladatkörét a 2011/5650-es tanügyminisztériumi rendelet 1-es sz. mellékletének 11., 12. és 13. cikkelye (letöltve: <http://edu.ro/index.php/articles/16700> – 2014.04.16), ill. 2013/185-ös kormányhatározat 14/6.,7.,8.. cikkelye (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2013. április 30-i 249. számában) határozza meg.

működését. A tanügyminiszter felhatalmazottjaként aláírja a minisztérium keretében működő, annak irányítása alatt álló szervezetekre vonatkozó hivatalos iratokat. Ez utóbbi alól kivételt képeznek a miniszteri rendeletek, melyeknek aláírása és kibocsátása nem tartozik az államtitkár feladatkörébe. Az államtitkár irányítja a neki alárendelt Kisebbségi Oktatási Főosztály működését. Az államtitkár szerepkörét általában magyar nemzetiségű politikus tölti be, 2010 óta Király András György.

A Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkári Kabinet közvetlen módon felel a nemzeti kisebbségek nyelvén való oktatás megszervezéséért és gyakorlatban való kivitelezéséért, célja a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó oktatás minőségének javítása. A közbelépés szükségességének azonosítása céljából kvantitatív és kvalitatív vizsgálatokat végez a kisebbségi oktatás helyzetének felmérésére vonatkozóan. Lépéseket tesz a Tanügyminisztériumnak olyan más kormányzati intézményekkel, civil és nemzetközi szervezetekkel való jó partneri kapcsolatok kialakítása érdekében, melyeknek célja a romániai kisebbségek nyelvi és kulturális hagyományainak megőrzése. A fent említett partnerekkel együttműködve stratégiákat dolgoz ki a kisebbségi oktatás nemzeti szinten való gyakorlatba ültetésére.¹⁹

Kisebbségi Oktatási Főosztály

A Kisebbségi Oktatásért felelős Államtitkár alárendeltségében működik a Kisebbségi Oktatási Főosztály, melynek vezérigazgatója Szócs Domokos. A Kisebbségi Oktatási Főosztálynak az érvényben lévő miniszteri rendelet²⁰ szerinti feladatköre a kisebbségi nyelveken²¹ való oktatás megszervezése, illetve a román tannyelvű iskolákban a kisebbségi anyanyelv és irodalom, zene, kisebbségtörténet és kultúra anyanyelven történő oktatásának megszervezése.²² Emellett biztosítja a kisebbségek számára az oktatásban való esélyegyenlőséget, a különböző oktatási formákhoz és szintekhez való egyenlő hozzáférést.

¹⁹ Parametrii importanți ai învățământului cu predare în limbile minorităților naționale. Congresul educației, 14-15 iunie 2013, 4. (letöltve: https://www.academia.edu/4376016/Colectiv_Directia_Minoritati_-_Ministerul_Educatiei_Nationale_2013_Parametrii_importanti_ai_invatamantului_cu_predare_in_limbile_minoritatilor_din_Romania_Bucuresti_MEN_-_Secretariat_de_Stat_pentru_Minoritati_-_Congresul_Educatiei_14-15_iunie_2013_23_p – 2014.04.13)

A Kabinet jelenlegi tagjai: prof. dr. Nagy Éva kabinetigazgató, prof. Borsos Károly László tanácsos, prof. dr. Murvai László tanácsos, valamint drd. Ingrid Roșca tanácsadó.

²⁰ A Kisebbségi Főosztály feladatkörét a 2011/5650-es miniszteri rendelet 1-es sz. mellékletének (Regulamentul de organizare și funcționare al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului) 7.4-es pontja határozza meg.

²¹ magyar, német, ukrán, szerb, szlovák, cseh, horvát, bolgár, roma, olasz

²² Ez a következő kisebbségeket érinti: örmény, bolgár, cseh, horvát, szerb, német, görög, magyar, szlovák, török, roma, orosz, ukrán.

A Kisebbségi Oktatási Főosztály elsődleges célja a román kormány stratégiai keretében a romániai kisebbségek nyelvi és kulturális támogatására vonatkozó irányelvek kidolgozása, a tantervek folyamatos aktualizálása, a tanulók képességeihez, szükségleteihez való hozzáigazítása, a képességvizsgák értékelési szempontjainak kidolgozása és előkészítése, a romák számára oktatási támogatások és projektek kidolgozása, illetve gyakorlatba ültetésének irányítása, felülvizsgálása. Irányítja és felügyeli azon iskolai intézmények tevékenységeit, ahol a kisebbségek anyanyelvén (is) folyik az oktatás, lehetőségeket teremt a tanügyben dolgozók továbbképzésére, költségvetési javaslatokat dolgoz ki a szaktevékenységek megtervezésére és kivitelezésére (tantárgyversenyek, versenyek, konferenciák, tanácskozások stb.) Fenti feladatai hatékony ellátása érdekében együttműködik a kisebbségi oktatást támogató általános bizottságokkal, a parlamenttel, kormányzati intézményekkel, minisztériumi (ISE, CNEE) és civil szakmai szervezetekkel (RMPSZ²³).

Kisebbségi Osztály

A 2013/185-ös Kormányhatározat²⁴ szerint a Kisebbségi Oktatási Főosztály alárendeltségében működik a Kisebbségi Osztály,²⁵ melynek feladata a kisebbségi oktatásra vonatkozó jogi normák gyakorlatba ültetésének biztosítása a Román Alkotmány, az 2011/1-es tanügyi törvény,²⁶ illetve más nemzetközi dokumentumok elveivel összhangban.

A Kisebbségi Osztály biztosítja a nemzeti kisebbségek oktatásának támogatására vonatkozó stratégiák és szakpolitikák kidolgozását, a történelmi kisebbségek anyanyelvének, történelmének és kultúrájának oktatására vonatkozó szabályok gyakorlatba ültetését, a kisebbségek oktatásával kapcsolatos információk terjesztését, a kétoldalú szerződések dokumentumaiban rögzített nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó előírások tiszteletben tartását, az érvényben lévő törvényekkel összhangban az oktatáshoz való egyenlő jog tiszteletben tartását, illetve a szükséges oktatási eszközökhöz való hozzáférést.

Megszervezi a kisebbségi közoktatásra vonatkozó fejlesztési és reformstratégiák kidolgozását és alkalmazását, a tantárgyak országos bizottságainak működését, a kisebbségek nyelvén az országos vizsgatételek kidolgozását, illetve a román nyelven írott vizsgatételek lefordítását a kisebbségek nyelvére. A különböző osztályok és országos bizottságok szakértőivel együttműködve kidolgozza az országos vizsgák követelményrendszerét, valamint

²³ Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (RMPSZ)

²⁴ 2013/185-ös kormányhatározat (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2013. április 30-i 249. számában).

²⁵ Feladatkörét a 2011/5650-es miniszter rendelet 1-es sz. mellékletének 7.4-es pontja határozza meg.

²⁶ Megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2011. január 10-i 18. számában

a kisebbségek nyelvén folyó közoktatás tanterveit. Tanulmányi versenyeket szervez a kisebbségek anyanyelv és irodalmából, illetve más kisebbségi nyelveken oktatott tárgyakból, folytonos képzési programokat biztosít a kisebbségi közoktatásban dolgozók számára, valamint műhelytalálkozókat szervez a kisebbségi közoktatásban dolgozó tanfelügyelőknek, igazgatóknak és aligazgatóknak, módszertanosoknak és tanároknak.

A felmerülő problémák megoldása érdekében a Kisebbségi Osztály együttműködik más minisztériumi szervezetekkel, főosztályokkal, osztályokkal és igazgatóságokkal (ISE, CNEE), a Román Parlamenttel, a Román Kormány keretében az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalával (DRI)²⁷, a nemzeti kisebbségek oktatásában is érdekelt felsőoktatási és kutatóintézetekkel, a romániai nagykövetségekkel (pl. Magyarország, Németország, Örményország, Bulgária, Csehország, Horvátország, Görögország, Olaszország, Makedónia, Lengyelország, Oroszország, Szerbia, Szlovákia, Ukrajna, Törökország Nagykövetségei), nemzeti és nemzetközi szervezetekkel, kormányzati és civil szervezetekkel, polgármesteri hivatalokkal stb.

Emellett kapcsolatot tart azon országok szakértői szervezeteivel, ahol a Romániában élő kisebbségek nyelve a hivatalos nyelv. Az anyaországgal nem rendelkező romák esetében felügyeli az iskoláztatásukkal kapcsolatos tanfelügyelőségek, iskolák és országos, valamint nemzetközi szervezetek közötti együttműködést. A projektek, törvényjavaslatok, kormányhatározatok, miniszteri rendeletek, módszertanok kidolgozását illetően együttműködik más minisztériumokkal, központi intézetekkel és bizottságokkal, szakértői egyesületekkel.

A Kisebbségi Osztály megszervezi és jóváhagyja az anyanyelv és irodalom, nemzeti kisebbségek története és hagyománya, illetve az anyanyelven oktatandó zene c. tárgyak országos bizottságainak összetételét, a tantárgyversenyekért felelős tantárgyak szerinti országos bizottságok, valamint az országos felmérő vizsgákért, érettségiért stb. felelős bizottságok összetételét. Megszervezi a szakértőknek a nemzeti kisebbségek oktatási problémáival foglalkozó konferenciákon, szemináriumokon való részvételét. A Kisebbségi Osztály figyelemmel követi az érvényben lévő, kisebbségi oktatásra vonatkozó törvények betartását, a minisztériumnak a kisebbségi oktatás helyzetének javítására vonatkozó javaslatait, a kisebbségek kerettantervének, tanterveinek és tankönyveinek újítási, javítási javaslatait.

²⁷ Departamentul Pentru Relații Interetnice

A jogi normák szerint a Kisebbségi Főosztálynak és Osztálynak nagyban megegyezik a feladatköre, ezért felmerülhet a kérdés, hogy miért működnek külön intézményként, különösen, hogy a Főosztályt Szócs Domokos vezérigazgató egy személyben képviseli. Ennek megindokolására több magyarázat is kínálkozik: a Tanügyminisztérium korábbi intézményes struktúrájában az 2011/5650-es számú miniszteri rendelet 1-es számú melléklete szerint a Kisebbségi Főosztály alárendeltségében a Kisebbségi Osztály mellett működött a Parlamenti és Társadalmi Kapcsolatok Osztálya.²⁸ Ez a struktúra a 2013/185-ös kormányhatározattal változott meg, a Parlamenti és Társadalmi Kapcsolatok Osztálya átkerült a Jogi Főosztályhoz.²⁹ A Kisebbségi Főosztályt és a Kisebbségi Osztályt továbbra sem vonták össze, a jogi normák szintjén megmaradtak differenciált feladatköreik. A második magyarázat a Kisebbségi Főosztály funkciójában rejlik. A Kisebbségi Osztály a Főosztály jelenléte nélkül nem tudná hatékonyan érvényesíteni érdekeit a többi Főosztállyal³⁰ szemben. A Kisebbségi Főosztály alárendeltségében az érdekeit egy szinttel feljebb, a többi Főosztállyal egyenrangúként tudja megfogalmazni és érvényesíteni.³¹

A fentebb ismertetett formális keretből kiolvashatóan a Kisebbségi Főosztály és Kisebbségi Osztály feladatkörei közötti elkülönülés abban áll, hogy a Kisebbségi Főosztály a Kisebbségi Osztály működése számára megteremti annak működési és költségvetési keretét, feladata a kisebbségi oktatás megszervezése, a szaktevékenységek, helyi és nemzetközi versenyek, szakmai továbbképzések költségvetési kereteinek kidolgozása. A kisebbségi oktatásra vonatkozó konkrét törvénytervezetek a Kisebbségi Osztály keretében születnek. A Kisebbségi Osztály szervezi meg és hívja össze az egyes tantárgyak országos bizottságainak működését, a tantervek, oktatási segédanyagok, illetve az országos vizsgák tételeinek kidolgozása céljából közvetít a kisebbségi nyelvekért felelős bizottságok és az Országos Értékelési és Vizsga Központ között. A Kisebbségi Osztály feladata a szakmai továbbképzések, műhelyek megszervezése, illetve az adott kisebbségi nyelvért felelős bizottsággal együttműködve a tantárgyversenyek megszervezése, tételeinek kidolgozása.

Bár a hivatkozott miniszteri rendelet szerint némiképp differenciálni lehet a két Osztály feladatkörét, ennek semmilyen gyakorlati megvalósulása nincsen. A Főosztály vezérigazgatója mindenben együtt dolgozik a Kisebbségi Osztály tagjaival, a Kisebbségi

²⁸ Direcția Relația cu Parlamentul și Partenerii Sociali

²⁹ Direcția generală juridic

³⁰ A Tanügyminisztérium organigrammáját lásd: <http://edu.ro/index.php/articles/19684> – 2014.03.16. A Főosztályokat a A–S betűk jelölik.

³¹ Szócs Domokos-interjú alapján

Osztály a Főosztály nevében nyilatkozik, ilyenképpen a Főosztály egyetlen funkciója az Osztály érdekeinek főosztályi szintre való emelése.³²

A Kisebbségi Osztályon belül minden kisebbségi nyelvnek vannak tanácsosai, a magyar nyelven való oktatásért jelenleg három személy felel.³³ A tanácsosok feladatkörei oktatási szintek és képzéstípusok szerint differenciálódnak: külön felelőse van az óvodai és elemi képzésnek, a középiskolai elméleti, valamint a középiskolai szakképzésnek. Ki kell emelnünk, hogy az Osztálynál a magyar nyelvért felelős személyek valamennyien gyakorló magyar nyelv és irodalom tanárok, ami a mi szempontunkból kiemelkedően fontos, a Kisebbségi Osztály teljes feladatkörét tekintve azonban problémát képez. Az Osztály valamennyi magyar nyelven oktatott tárgyért felel, amelynek ilyenként a magyar nyelv és irodalom csak egyike, így felmerül a kérdés, hogy magyar nyelv és irodalom oktatóként szakmailag hogyan lehet eleget tenni a matek, fizika, zene stb. oktatásban felmerülő problémáknak és kihívásoknak.

E kérdésre némiképp magyarázatul szolgálhat a Kisebbségi Főosztály és Osztály voltaképpen feladatköre, melyet az interjúk során elhangzottak alapján mutatunk be. A tantervek, tankönyvek és vizsgatételekkel kapcsolatosan a Főosztály és Osztály feladata a munka elvégzéséhez szükséges megfelelő számú és képzettségű szakember toborzása, megkeresése, személyes felkérése. Az említett kérdésekben a Tanügyminisztérium a Főosztályhoz fordul, amelynek szerepe a Tanügyminisztérium és tanárok közötti közvetítés.³⁴ Ezen feladat ellátásához tehát nem szükséges, hogy valamennyi magyar nyelven oktatott tárgy képviselői jelen legyenek a Főosztályban. Itt kell kiemelnünk, hogy a tantervek, tankönyvek és érettségi tételek terén a magyar nyelv és irodalom oktatása azért is bír kiemelkedő fontossággal, mert ez az egyetlen olyan tárgy, melynek nincs többségi nyelvű oktatása. A tantervek, tankönyvek koncepcióinak kidolgozása, az érettségi tételek megírása teljes egészében a magyar nyelv és irodalom tanárookra hárul, míg a többi tantárgy tantervei, részben tankönyvei és érettségi tételei a román nyelven íródott dokumentumok fordításai.³⁵ Ezzel (is) indokolható, hogy a Kisebbségi Osztálynál gyakorló magyar nyelv és irodalom tanárok végzik a munkát. Mindezeket tekintetbe véve a továbbiakban az Osztály magyar részlegére vonatkozó megjegyzéseink a magyar nyelv és irodalom oktatására szorítkoznak.

³² Uo.

³³ A Kisebbségi Osztály jelenlegi igazgatója Szepesi Alexandru. Az Osztály magyar nyelv és irodalom oktatásáért felelős tagjai: Ferkő Emília tanácsos, a magyar nyelvű középiskolai oktatás felelőse; Mátyás Emőke-Éva, az elemi és óvodai magyar nyelvű oktatás tanfelügyelője; Szabó Csilla, szakképzésért/reáltudományokért felelős tanácsos.

³⁴ Szőcs Domokos-interjú alapján

³⁵ Ez alól kivételt képeznek a kisebbségtörténelem, művészettörténelem és zene tárgyak, melyek tartalmukban (is) eltérnek az országos szinten oktatott hasonló nevű tárgyaktól.

A magyar nyelv és irodalom oktatásának tekintetében a Kisebbségi Osztály struktúrája előrelépést mutat a korábbi állapotokhoz képest. Az Osztálynál korábban csak egy magyar nyelvért felelős magyar tanár végezte a feladatokat. Fodor Dóra elmondása szerint magyar nyelv és irodalomért felelős szaktanácsosként neki kellett óvodától egészen XII. osztályig irányítania és átlátania a magyar nyelv és irodalom oktatásában zajló folyamatokat és problémákat. Feladatköre a magyar nyelv és irodalom tantervívási folyamatainak irányítása, az oktatási segédanyagok véleményezése, a tételjavaslatok közül az érettségi tételek kiválasztása és korrigálása. Az érettségi tételekkel kapcsolatosan együttműködött a Országos Értékelő- és Vizsgahivatallal.³⁶ Az egy személyben történő munkavégzés azért (is) volt problémás, mert szakmailag nincs olyan magyar nyelv és irodalom tanár, aki óvodától kezdődően egészen XII. osztályig valamennyi képzési ciklushoz és képzési típushoz a kellő szakmai felkészültséggel tud hozzászólni. Egy középiskolai magyar nyelv és irodalom tanártól nem várható el, hogy megfelelő szakmai véleményt formáljon az óvodai oktatás számára készülő didaktikai eszközökről és segédanyagokról.³⁷

Magyar nyelvért felelős országos bizottság

A Kisebbségi Osztályon belül minden kisebbségi nyelv oktatásáért egy országos bizottság felel. A Magyar nyelvért felelős országos bizottság jelenlegi tagjait 2013. szeptember 11-én a 2011/1-es tanügyi törvény 94. cikkelyének 3. bekezdése,³⁸ valamint az 2011/5650-ös miniszteri rendelet rendelkezései alapján nevezték ki. Az említett törvény szerint a bizottságot egy miniszteri rendeletnek kell létrehoznia, amely egyben meghatározza annak funkcióit és megteremti finanszírozási keretét; jelen bizottság esetében azonban nem született semmilyen erre vonatkozó miniszteri rendelet, a bizottság tagjai pedig önkéntesen és bérmentve végzik munkájukat.

Szöcs Domokos elmondása szerint a Bizottságot létrehozó miniszteri rendelet hiánya azzal indokolható, hogy a Bizottságban nagy a fluktuáció, a bizottság összetétele nem állandó. A bizottsági tagok évről-évre való cserélődése évenkénti újabb és újabb miniszteri rendeletek kibocsátását igényelné, ez pedig számos „adminisztrációs problémát” vonna maga után.

³⁶ Serviciul National de Evaluaare și Examinare

³⁷ Fodor Dóra-interjú alapján

³⁸ *In realizarea atribuțiilor sale, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului înființează, organizează și finanțează comisii și consilii naționale. Organizarea și funcționarea acestora sunt stabilite prin ordin al ministrului educației, cercetării, tineretului și sportului. De asemenea, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului propune Guvernului înființarea de agenții.*

A Kisebbségi Osztály minden évben kiad egy jegyzéket, melyben a bizottságok aktuális összetételét is rögzíti.³⁹ Eszerint a bizottság egy olyan tanácsadói testület, melynek tagjaival tanácskozni fognak a magyar nyelv és irodalom oktatást érintő mindenféle vizsgatétel kidolgozását és a tanítási eszközök (tantervek, tankönyvek és segédanyagok stb.) tartalmát illetően. Ugyanakkor a bizottság néhány tagját be kell vonni a tanítási eszközök és segédanyagok kidolgozásának folyamatába is. A bizottság tagjai közoktatásban résztvevő tanárok és szaktanfelügyelők, akiket kiváló szakmai érdemeik alapján választanak és neveznek ki, figyelembe véve, hogy minden régió képviselve legyen, ahol magyar nyelvű oktatás (is) folyik. Jelen bizottságnak nincsenek olyan tagjai, akik széleskörűen képviselnék a magyar szórványvidéket, a bizottság tagjai Maros, Kolozs, Hargita, Kovászna, Brassó, Arad, Szatmár megyékből kerültek ki. A bizottságot egy évre választják, a tagok megbízása évente meghosszabbítható.

A kutatás során szerzett tapasztalataink alapján elmondható, hogy a Bizottság tagjai bizonytalanok a Bizottság feladatkörét illetően. Miniszteri rendelet hiányában a Bizottságot létrehozó jegyzék nem nyújt megfelelő eligazítást annak feladatkörét illetően, az önkéntesen végzett munka következtében pedig a Bizottság tagjai elsősorban nem bizottsági tagokként, hanem gyakorló magyartanárokként határozzák meg magukat. Mindehhez hozzájárul, hogy a Bizottságnak nincs jogilag biztosított szabályzata, így feladatkörére vonatkozóan egy nem hivatalos belső szabályzat nyújt eligazítást, melynek rövidített változatát Mátyás Emőke a Tanítók Lapjában tette közzé. Ezen belső szabályzat a Bizottságot létrehozó jegyzék részletesebb, kidolgozott változata, amely a következő tizenegy pontban foglalja össze a Bizottság feladatkörét.⁴⁰

1. Oktatási programok kidolgozása, elfogadása
2. Követelményrendszerek, tematikák kidolgozása, elfogadása (pedagógusok versenyvizsgálója és véglegesítő vizsgája, általános iskolai tanulók szakaszáró vizsgája, érettségi vizsga, tantárgyversenyek, országos és nemzetközi versenyek)
3. Szakmai találkozók, konferenciák szervezése
4. Szakmai tanácsadás
5. Szakmai továbbképzések javaslata
6. Az Országos Értékelési és Vizsga Központ pályázati kiírásairól való tájékozódás, pályázás és pályáztatás

³⁹ A jelenlegi bizottság megalakulási jegyzéke, és tagjainak névsorát lásd: Notă Direcția Minorități nr 58530/11.09.2013 (letöltve: <http://administrare.site.edu.ro/index.php/articles/20704> - 2014.04.13)

⁴⁰ Mátyás Emőke-Éva, *A romániai magyar anyanyelvű oktatás Országos Bizottságának (OB) Működési Szabályzata (MSZ)*, Tanítók Lapja, 2013/11, 5.

7. Munkacsoportok szervezése és irányítása
8. Tankönyvek, didaktikai segédeszközök elbírálási szempontrendszerének kidolgozása
9. A támogatott, nem támogatott országos versenyek pályázatainak elbírálása⁴¹
10. Országos versenyeken, akár a zsűri tagságában való részvétele
11. Javaslatot tehet a kiemelkedő pedagógusi munka elismerésére és ösztönzésére, kitüntetések adományozására

Az Országos Bizottság feladatkörét illetően pusztán e szabályzatot figyelembe venni azonban félrevezető lehet, ugyanis a kutatás során szerzett tapasztalataink, ismereteink és információink nem igazolják, hogy ezen munkálatok a bizottság keretében valóban megtörténnének. Emellett szükséges megjegyezni, hogy a Bizottságnak nem áll módjában szakmai találkozók és konferenciák szervezése, ugyanis még a bizottsági tagok találkozásainak megszervezéséhez sem adtak a szükséges keretek. Interjúalanyaink elmondása szerint a Bizottság tagjai egy évben egyszer találkoznak egy országos tanácskozás keretében, ezen kívül megfelelő anyagi keret hiányában feladataikat tantárgyversenyek alkalmával végzi.⁴²

A Kisebbségi Osztály feladatkörét meghatározó rendelet értelmében az Osztály feladatköre a Bizottság tagjai számára a szakmai továbbképzők és találkozók megszervezése, a Főosztályé pedig az ehhez való anyagi keret biztosítása.⁴³ Szócs Domokos elmondása szerint azonban a Főosztálynak nincs kerete a Bizottság rendszeres találkozóinak megszervezéséhez.⁴⁴

A Magyar nyelvért felelős országos bizottság intézményét 2010-ben Szócs Domokos, a Kisebbségi Főosztály vezérigazgatója hozta létre, ugyanakkor évről-évre a Kisebbségi Osztály valamennyi érintett tagjának el kell fogadnia és alá kell írnia a fentebb hivatkozott jegyzéket. A bizottság tagjai egyenlő arányban képviselik a közoktatás valamennyi szintjét, így kapcsolat és átjárhatóság teremthető az egyes szintek között.⁴⁵ Elképzelés szerint a

⁴¹ Támogatott az a verseny, amelyet a Tanügyminisztérium hirdet meg és anyagiilag finanszíroz, ennek következtében pedig a minisztérium megfelelő Főosztályai és Osztályai látják el a verseny előkészítésével, szervezésével és lebonyolításával kapcsolatos feladatokat. Azon versenyek, melyek esetén ezek nem érvényesülnek, a Tanügyminisztérium által nem támogatott versenynek számítanak. A nem támogatott versenyek között vannak olyanok, melyek felkerülnek a minisztériumi versenyek listájára, ezek esetén a Tanügyminisztérium jogot formál a verseny megszervezésében való részvételre.

⁴² T. Szabó Levente-, Szócs Domokos-, A- és B-interjú alapján

⁴³ *Avizează bugetului pentru organizarea programelor de formare pentru cadrele didactice din învățământul preuniversitar pentru minorități*. 2011/5650-es rendelet 1-es sz. mellékletének 7.4-es pontja.

⁴⁴ Szócs Domokos-interjú alapján

⁴⁵ Meg kell jegyeznünk, hogy ez az átláthatóság és átjárhatóság nem érvényesül a gyakorlatban, ugyanis a tantárgyversenyeket oktatási ciklusok szerint szervezik, így a tantárgyversenyek keretében sem adódik alkalom

bizottság elnökének szerepét egy egyetemi tanárnak kell betöltenie, így az óvodától egészen a felsőoktatásig képviselve lesz a magyar nyelv és irodalomoktatás valamennyi szintje. A bizottság azonban jelenleg elnök nélkül működik.⁴⁶ Ennek oka az egyetemi szféra bizottságtól való eltávolodása, ugyanis a bizottság önálló intézményes háttérének és anyagi kereteinek hiánya miatt kiszolgáltatott a politikum és minisztérium irányába. Az felsőoktatásban részt vevők azzal magyarázzák a bizottságtól való eltávolodásukat, hogy a bizottság számára nem biztosított az eredményes és hatékony működéshez szükséges intézményi keret és önállóság, így a szakpolitikai tervezések során a szakmai szempont többnyire csak akkor érvényesülhet, ha arra a minisztérium felől felkérés történik.⁴⁷

Interjúalanyaink közül többen is hangsúlyozzák, hogy a Bizottság azért nem tud eredményesen és hatékonyan működni, mert nincs meg az ehhez szükséges mozgáster. A Bizottság elnökének folyamatosan közvetítenie kell a Bizottság és az RMDSZ kisebbségi oktatáspolitikusai között, a Bizottság keretében születő kezdeményezéseket, javaslatokat pedig számos esetben felülről vagy nem veszik figyelembe a kisebbségi oktatáspolitikusok. Az önkéntesen végzett munka miatti állandó fluktuáció nem teszi lehetővé a hosszú távon való tervezés és működés megalapozását, nem alakítható ki a jogok és felelőségek azon rendszere, mely a minőség és szakmaiság alapja lehetne.⁴⁸

Figyelembe véve azt, hogy a magyar kisebbségi oktatás csak a romániai oktatás egészének rendszerösszefüggései alapján érthető meg, a magyar nyelv és irodalom oktatásának szempontjából említést kell tennünk a Tanügyminisztérium alárendeltségében működő Országos Értékelési és Vizsga Központ és a Neveléstudományi Intézet működéséről. Bár ezen intézmény elsődlegesen nem a kisebbségi oktatással foglalkozik, mégis itt irányítják azon tantervvel, tankönyvvel és vizsgatételírással kapcsolatos munkákat, melyek a kisebbségi oktatás szempontjából is kiemelkedő fontossággal bírnak.

Országos Értékelési és Vizsga Központ

Az Országos Értékelési és Vizsga Központ,⁴⁹ mint a központi közigazgatásnak az oktatás értékelésére szakosodott jogi személyiséggel felruházott szervezete, a kormány 2009.

valamennyi bizottsági tag találkozására. A tantervi munkálatok szintén ciklusok szerinti munkacsoportokban történnek. (B-interjú alapján)

⁴⁶ A-interjú

⁴⁷ T. Szabó Levente-interjú alapján

⁴⁸ T. Szabó Levente- és B-interjú alapján

⁴⁹ Az Országos Értékelési és Vizsga Központ megalakulásakor a Oktatási, Kutatási és Fejlesztési Minisztérium (Ministerul Educației, Cercetării și Inovării) keretében működött. A Vizsga Központ negyvennégy alkalmazottal működik, igazgatóját miniszteri rendelet nevezi ki. Jelenlegi igazgatója: Silviu Cristian Mirescu.

november 18-i 1401-es számú határozatával jött létre az Országos Köznevelési Curriculum és Értékelési Központ⁵⁰ átszervezésével. A létrejövő Országos Értékelési és Vizsga Központ elődjétől átvette annak értékelési szerepkörét.⁵¹

A jelenleg működő Országos Értékelési és Vizsga Központ célja a köznevelés országos értékelési és vizsgáztató rendszerének irányítása, ezen belül a köznevelési tankönyvek értékelésének megszervezése, az országos vizsgák, versenyek szabályzatainak, módszertanának és tételeinek kidolgozása. Ezen feladatait a minisztérium szakosztályaival együttműködve végzi.

A köznevelés működésének optimalizálása céljából értékeli az iskolai eredményeket és az oktatás hatékonyságát, eredményeit pedig közvetíti a minisztérium felé. Tájékoztatja a nyilvánosságot az országos vizsgák, országos és nemzetközi versenyek eredményeiről.

Felméréseket végez az iskolák tankönyvválasztására és tankönyvhasználatára vonatkozóan, szakértőket képez az iskolai tankönyvek értékelésére, a minisztérium felkérésére a minisztériumi rendeletben megfogalmazott módszertannak megfelelően irányítja a tankönyvek értékelésének folyamatát, ellenőrzi az azok kiadására vonatkozó technikai feltételek betartását, illetve kidolgozza az iskolák tankönyvellátásának rendszerét. Az Országos Értékelési és Vizsga Központ munkáját az Oktatásügyi Minisztérium ellenőrzi és hagyja jóvá.

Neveléstudományi Intézet

Az Neveléstudományi Intézet a Oktatásügyi Minisztérium alárendeltségében működő, jogi személyiséggel felruházott kutatási és fejlesztési közintézmény. A Neveléstudományi Intézet 1990 óta működik, és amint említettük tantervekre és tankönyvekre vonatkozó feladatkörét a 2009/1412-es kormányhatározattal,⁵² az Országos Köznevelési Curriculum és Értékelési

⁵⁰ Centrul Național pentru Curriculum și Evaluare în Învățământ Preuniversitar (CNCEIP)

Az Országos Köznevelési Curriculum és Értékelési Központot az Oktatási, Kutatási és Ifjúsági Minisztérium (Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului) keretében a tantervek készítése és értékelése céljából hozták létre a kormány 2007/231-es számú határozatával (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2007. március 19-i 188. számában). A határozat hatályba lépésével egyidejűleg megszűnt az Országos Tantervi Bizottság (Centrul Național pentru Curriculum), az Országos Értékelő- és Vizsgahivatallal (Serviciul Național de Evaluare și Examinare), illetve a Nemzeti Tankönyvértékelő és Terjesztő Tanács (Consiliul Național pentru Evaluarea și Difuzarea Manualelor), a létrejövő Országos Köznevelési Curriculum és Értékelési Központ pedig átvette ezek feladatait.

⁵¹ Az Országos Értékelési és Vizsga Központ megalakulásával egyidőben a 2009/1412-es számú kormányhatározat (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2009. december 3-i 830. számában) alapján az 1990 óta működő Neveléstudományi Intézet (ISE) átvette az ekkor megszűnő Országos Köznevelési Curriculum és Értékelési Központ tantervekre és tankönyvekre vonatkozó feladatait.

⁵² A Neveléstudományi Intézet működését az említett kormányhatározat, illetve az Intézetet létrehozó 1990/7020-es számú miniszteri rendelet biztosítja.

Központ megszűnésével kapta meg. A Neveléstudományi Intézet szervezeti és működési szabályzatát a 2009/1412-es számú kormányhatározat valamint a 2013/3788-as miniszteri rendelet 2-es számú melléklete határozza meg.⁵³ Ennek értelmében az Neveléstudományi Intézet a Tanügyminisztérium mindenkori programjával és oktatáspolitikájával összhangban működik, célja az oktatással kapcsolatos kutatási és fejlesztési tervek megvalósítása, a kiemelkedő képességű fiatalok kiválasztása, képzése és ösztönzése, a nemzeti alaptanterv fejlesztése és alkalmazásának felülvizsgálata. Feladata a nemzeti alaptanterv, az oktatási tervek és tantervek kidolgozásának irányítása, ezen dokumentumok időszakos felülvizsgálata és fejlesztése. Ennek érdekében felméréseket végez a nemzeti alaptanterv alkalmazásával kapcsolatosan, megszervezi és irányítja a tantervírói, tantervértékelői bizottságok működését, illetve továbbképzési programokat szervez az említett bizottságok számára. Emellett képzéseket biztosít az iskolai tankönyvírók számára, valamint metodológiai irányítja az iskolai tankönyvek struktúráját és tartalmát.

A magyar nyelv és irodalom tantervekkel kapcsolatosan a Neveléstudományi Intézet csak 2013 óta játszik szerepet, ugyanis az utolsó, jelenleg is érvényben lévő magyar nyelv és irodalom tantervek 2009-ben, még az Országos Közoktatási Curriculum és Értékelési Központ irányítása alatt íródtak. 2013-ban azonban elkészültek az I. és II. osztály magyar anyanyelvi kommunikáció tantervei, ezek munkálatait pedig a Neveléstudományi Intézet irányította. Az érvényben lévő 2011-es tanügyi törvény⁵⁴ megteremti a lehetőséget az Neveléstudományi Intézet keretében az nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatás számára egy kutatási és fejlesztési részleg létrehozására, ez irányba mindezidáig nem történtek lépések.

⁵³ A miniszteri rendelet 2-es számú mellékletét lásd: <http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2013/12/ISE-regulament-2013.pdf> – 2014.04.28

⁵⁴ Erről a 2011/1-es számú tanügyi törvény 45. cikkének 16. pontja rendelkezik.

III. A tartalmi szabályozó dokumentumok kidolgozásának folyamata

A fent leírt minisztériumi intézmények, bizottságok közül az Kisebbségi Oktatási Főosztálynak, a Kisebbségi Osztálynak, az Országos Értékelési és Vizsga Központnak, Neveléstudományi Intézetnek, valamint a Magyar nyelvért felelős országos bizottságnak egyaránt van jogköre a magyar nyelv és irodalom oktatás szempontjából fontos szabályzatok, dokumentumok kidolgozásában.

A továbbiakban a következő kutatási kérdéseink megválaszolását kíséreljük meg: hol történnek a tulajdonképpeni tanterv, tankönyv és vizsgatétel írásának munkálatai, hol születnek az ezekre vonatkozó döntések, illetve kidolgozásuk során mennyiben van lehetőség a minőség és szakmaiság érvényesülésére. Kérdéseink voltaképpeni tétje, hogy ezen szabályozó oktatáspolitikai dokumentumok által a pedagógusok és szakemberek hogyan tudják befolyásolni, alakítani a magyar nyelv és irodalom oktatására, illetve tágabb kontextusban a magyar kisebbségi oktatásra vonatkozó oktatáspolitikai stratégiákat.

Magyar nyelv és irodalom tanterv

A tantervírás Romániában felülről, minisztériumi szintről induló kezdeményezés. A Tanügyminisztérium együttműködik a Neveléstudományi Intézettel, amely a tantervírási munkálatokat irányítja. A tantervírás első szakasza a tantervírói bizottságok megszervezése. A magyar nyelv és irodalom tantervekkel kapcsolatosan (minden más kisebbségi tanterv esetén is) az Neveléstudományi Intézet a Kisebbségi Osztályhoz fordul. Amint említettük a Kisebbségi Osztály feladata az illetékes szakemberek megkeresése és tantervírási munkálatokba való bevonása. A tantervírásra való jelentkezés önkéntes, a Kisebbségi Osztály sok esetben azonban megszólít és felkér oktatókat, pedagógusokat a tantervírási munkálatokban való részvételre. A tantervírói testület tagjai a Magyar nyelvért felelős országos bizottságból, valamint a releváns felsőoktatási intézményekből kerülnek ki.⁵⁵ A tantervek írása minden esetben önkéntesen és bérmentve történik.⁵⁶ A jogszabályok értelmében az Neveléstudományi Intézetnek biztosítania kellene a tantervírói bizottságok és

⁵⁵ Tantervírásra bárki jelentkezhet, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a magyar nyelv és irodalom tanárok nem jelentkeznek önkéntesen e munkára. Az Országos Bizottság részben azért is jött létre, hogy legyen kinek ezen feladatokat ellátnia, a tantervírásban való részvételi kötelezettségük belső szabályzatukban is rögzített. A bizottsági tagok tantervírásban való részvétele tehát csak amiatt nevezhető önkéntesnek, hogy a bizottságban való részvétel maga is önkéntes és a tagok minden munkájukat bérmentve végzik.

⁵⁶ Szócs Domokos- és B-interjú alapján

munkacsoportok tagjainak szakmai továbbképzését,⁵⁷ ezen szabályozás azonban a magyar nyelv és irodalom című tárgy tantervírói bizottságát illetően a gyakorlatban semmilyen formában nem valósul meg.

A tulajdonképpeni tantervírás az említett tantervírói bizottságban történik. A középiskolai tantervek esetén a tantervírási munkálatoknak az egyes oktatási szakaszokban párhuzamosan kell történniük, először az V. és IX., majd a VI. és X. stb. osztályos tanterveknek kell elkészülnie, új tanterveket ugyanis csak egy adott oktatási ciklus első évfolyamán lenne szabad bevezetni. Romániában a tantervek kidolgozása és bevezetése azonban nem a fentebb leírt módon valósul meg. Ezért fordulhat elő olyan eset, hogy egy adott oktatási ciklus befejező évfolyamának kimeneti követelményei nem egyeznek a következő ciklus első évfolyamának bemeneti követelményeivel. Interjúalanyunk az óvoda utolsó évének és az elemi oktatás első évének példájával szemléltette a problémát: az előkészítő osztály végére a tanulónak 1-től 10-ig kell megtanulnia a számokat, az I. osztály matematika tantervében a számok tanítása azonban csak 30-tól felfele történik. A 10 és 30 közötti számok egyik ciklus tantervi tananyagában sem jelennek meg.⁵⁸ A magyar nyelv és irodalom tantervek szakasz záró és szakaszkezdő követelményeinek összehasonlítása is hasonló eredményeket mutat.

A tantervírási munkálatok végén az elkészült tantervek közvitára bocsátása következik, bárki kifejezheti véleményét, meglátását velük kapcsolatosan. A tantervjavaslathoz való hozzászólás megyei szinten szervezett munkacsoportokban történik, az is elképzelhető azonban, hogy egy megyében több ilyen munkacsoport is alakuljon. A véleményezési idő lejártá után megtörténik a tantervek esetleges módosítása, korrigálása a beérkező javaslatok alapján.⁵⁹ A végleges tantervet a Magyar nyelvért felelős országos bizottság nézi át, véleményezi, a Kisebbségi Osztály közvetíti a Neveléstudományi Intézet felé, a jóváhagyása pedig miniszteri rendlettel történik.⁶⁰ A tanterv jóváhagyása előtt a magyar nyelv és irodalom tanterveket az Neveléstudományi Intézet irányítása alatt román nyelvre fordítják, a jóváhagyás pedig ezen román nyelvű változat alapján történik.

⁵⁷ *Elaborează materiale și desfășoară programe de formare pentru cadre didactice, în vederea dezvoltării competențelor de proiectare, implementare și evaluare a curriculumului* (2009/1412-es kormányhatározat 3. cikk, m. alpont)

⁵⁸ B-interjú alapján

⁵⁹ Szőcs Domokos-, Fodor Dóra- és B-interjú alapján

⁶⁰ A legutóbbi, 2009-es középiskolai magyar nyelv és irodalom tanterveket (számos más tantervvel együtt) a 2009/5099-es miniszteri rendelet hagyta jóvá. A rendeletet megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2009. november 10-i 764. számában.

Magyar nyelv és irodalom tankönyvek

Meglepő lehet, hogy a tankönyv kérdésének tárgyalása az oktatásszabályozó dokumentumokkal foglalkozó fejezetben kap helyet, hiszen tudvalevő, hogy a tankönyvek „csak” az oktatás eszközei, és ilyenként nem tartoznak az állam hivatalos szabályozó dokumentumai közé. E fejezet keretében való tárgyalását azonban az indokolja, hogy a tankönyveket az érvényes tantervek szerint írják, így pedig maguk is az ország oktatáspolitikájához igazodnak, a velük kapcsolatban felmerülő problémák az állam (kisebbségi) oktatásról kialakított képét tükrözik. Hogy ez mennyire így van, azt az a tény is igazolja, hogy a Tanügyminisztérium álláspontja szerint Magyarországról azért nem importálhatók magyar nyelv és irodalom tankönyvek, mert azok nem felelnek meg a Romániában érvényben lévő tanterveknek.⁶¹

A fentebb leírt mondat *csakja* (a tankönyvek „csak” az oktatás eszközei) annak függvényében értelmezhető, hogy a tankönyvet, esetünkben a magyar nyelv és irodalom tankönyveket, a pedagógus segédeszközeként vagy munkaeszközeként tekintjük; segédeszközi funkciójukban ugyanis a jó és minőségi magyar nyelv és irodalom tankönyvek elhanyagolható részei is lehetnek az oktatásnak, elengedhetetlen munkaeszközi mivoltukban azonban kulcsfontosságú szerepet töltenek be a tanulási-tanítási folyamatban.

A kisebbségek tankönyvellátására vonatkozóan a 2011-es tanügyi törvény értelmében tankönyvek írhatók a kisebbségek anyanyelvén, fordíthatóak románból, illetve importálhatók az illető kisebbség anyaországából.⁶² A magyar nyelv és irodalom tankönyvek esetében azonban ez a törvény nem érvényesül, ugyanis a Magyarországról behozott magyar nyelv és irodalom tankönyvek használatát a Tanügyminisztérium nem hagyja jóvá.⁶³ Szócs Domokos kiemeli, hogy a tankönyvek importálása azon kis létszámú kisebbségek szempontjából releváns, amelyek esetén az anyanyelvi tankönyvek romániai előállítása nagy anyagi megterhelést jelentene. A magyar nyelv és irodalom tankönyvek esetében azonban ez a

⁶¹ Erről lásd: Péntek János, *Tankönyves gondok és gondolatok* = P. J. *Anyanyelv és oktatás*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004. (letöltve: <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=558> 2014.04.25)

⁶² Erről a 2011/1-es oktatási törvény 45. cikkének 13. pontja rendelkezik: *Pentru elevii aparținând minorităților naționale, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului asigură manualele școlare, care pot fi: manuale elaborate în limba de predare a minorităților naționale și manuale traduse din limba română sau manuale de import, avizate de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, pentru titlurile necesitate din cauza tirajului redus.*

⁶³ E megállapításunk csak a Tanügyminisztérium jelenlegi álláspontjára vonatkozik, korábban hagytak jóvá magyarországi magyar nyelv és irodalom tankönyveket. Pl. Szemere Gyula, Szende Aladár, *Magyar nyelvtan a gimnáziumok I. osztálya számára*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. A mostani XI., illetve XII-es tankönyvek magyar nyelvre vonatkozó része magyarországi tankönyvből való. Bara Katalin, Balázs Géza, Benkes Zsuzsa, Csutak Judit, *Magyar nyelv és irodalom: tankönyv a XI és XII. osztály számára*, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2004.

helyzet nem áll fenn.⁶⁴ Bár más romániai kisebbségekhez viszonyítva a magyar kisebbség valóban sokkal több magyar nyelvű tankönyvet igényel, az anyaországi tankönyvek behozatala itt is releváns lehetőségként merülhet fel. A román nyelvű tankönyvekhez képest ugyanis magyar nyelvű tankönyvekre sokkal kevesebb példányszámban van szükség, így előállításuk nagyobb anyagi megterhelést jelent. Péntek János hangsúlyozza, hogy vannak olyan kiváló magyarországi magyar nyelv és irodalom tankönyvek, melyek minden szempontból megfelelnek a Romániában érvényben lévő tanterveknek, vagy szükség esetén viszonylag könnyen hozzá igazíthatók a hazai programokhoz, ezek behozatala helyett pedig a hazai előállításuk fölösleges megterhelést és gyengébb minőséget eredményez.⁶⁵

Interjúalanyunk hangsúlyozza, hogy a magyar nyelv és irodalom tankönyvellátás egyik fontos problémája, hogy a magyar nyelv és irodalom tankönyvek nem tankönyvcsomagok⁶⁶ részei. Ennek következtében a magyar nyelv és irodalom tankönyvek csak részben, hatalmas tanári háttérrel használhatók a tanórán. Ez nagyban megnehezíti a magyar nyelv és irodalomtanár munkáját, akinek megfelelő tanári kézikönyv vagy a gyakorlókönyvhöz rendelt megoldások hiányában, magának kell kitalálnia az illető tankönyv alkalmazási módszertanát, valamint a feladatok lehetséges megoldásait.⁶⁷

Az alábbiakban a magyar nyelv és irodalom tankönyvek kidolgozásának folyamatát mutatjuk be. A tankönyvek, oktatási segédanyagok pályázatát az Országos Értékelési és Vizsga Központtal együttműködve a Minisztériumi Kabinet miniszteri rendelettel hirdeti meg.⁶⁸ A meghirdetett pályázatokra bárki küldhet tankönyvtervezetet, amennyiben egy kiadó felvállalja annak kiadási költségeit. A pályázatokat a kiadóknak kell benyújtaniuk, a szerző neve csak a pályázatok elbírása után kerül nyilvánosságra. A pályázat benyújtásakor a kiadónak mellékelnie kell az illető tankönyv román fordítását, illetve a tankönyv előállításához és kiadásához szükséges költségvetési keretet, ez ugyanis fontos szerepe játszik a pályázatok elbírálása során.

A tankönyvek elbírálási szempontrendszerét az Országos Értékelési és Vizsga Központ dolgozza ki. Ezen szempontrendszer minden tantárgy esetében azonos, függetlenül attól, hogy az illető tantárgyat heti hány órában írja elő az alaptanterv. A magyar nyelv és

⁶⁴ Szócs Domokos-interjú alapján

⁶⁵ Péntek János-interjú alapján

⁶⁶ A tankönyvcsomag tartalmazza magát a tankönyvet, egy feladattárat vagy munkafüzetet, illetve a tanári kézikönyvet, mely útmutatást ad a tankönyv használatához, tartalmazza a feladatok részletes leírásait, megoldásait és módszertanát.

⁶⁷ T. Szabó Levente-interjú alapján

⁶⁸ A legutóbbi magyar nyelv és irodalom tankönyvekre vonatkozó pályázatot az 2013/5559-es miniszteri rendelet írta ki. A rendelet és szabályozó melléklet megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2014. március 14-i 186. számában.

irodalom tankönyvek tartalmi elbírálási kritériumai kapcsán az Országos Értékelési és Vizsga Központ a Kisebbségi Főosztályhoz fordul, a tulajdonképpeni munkát pedig a Magyar nyelvért felelős országos bizottság végzi.

A tankönyvek értékelési folyamatát az Országos Értékelési és Vizsga Központ irányítja, pályázatot hirdet az egyes szakterületekre vonatkozóan, és a beérkező pályamunkák alapján összeállítja a tankönyvértékelői bizottságokat. Az Országos Értékelési és Vizsga Központ feladatkörébe tartozna a tankönyvértékelői bizottság tagjainak felkészítése, ez azonban a magyar nyelv és irodalom tankönyveit értékelő bizottságok esetén nem történik meg. Az Országos Értékelési és Vizsga Központ felkérésére a Magyar nyelvért felelős országos bizottságnak is szakvéleményezést kell benyújtania az érintett tankönyvekről, segédanyagokról. Az elkészült és értékelésre került tankönyveket a Tanügyminisztérium hagyja jóvá.

A tankönyvek értékelése több lépésben történik. Először az említett értékelői bizottság formailag és tartalmilag értékeli a tankönyveket, majd ezt követően kerül elbírálásra a kiadó által benyújtott előállításhoz szükséges összeg elbírálása. Az egyes tankönyvtervezetek e két szempont együttes figyelembe vétele alapján nyerik el a pályázatot. Mivel a magyar nyelv és irodalom tankönyvek esetén több kiadó is nyújt be pályázatokat, az is előfordulhat, hogy nem a tartalmában kiválóbb, hanem az olcsóbban előállítható tankönyv nyer pályázatot. Az elbírálás során alakul ki a támogatott és nem támogatott tankönyvek listája: nem támogatott az a tankönyv, amely tartalmilag megfelel az elvárt szempontoknak (következésképpen lehet használni az oktatásban), de a kiadási költségek miatt az Országos Értékelési és Vizsga Központ nem vállalta a kiadását.⁶⁹ Utolsó lépésben a nyertes tankönyvek elfogadása miniszteri rendelettel történik.

Interjúalanyunk kiemeli, hogy a tankönyvek értékelési folyamatának a tartalmi és költségvetési értékelés mellett a nyelvi lektorálás is részét kellene, hogy képezze, a közoktatásba való bevezetésük előtt pedig az egyes tankönyvek minőségét és használhatóságát is tesztelni kellene. A meghirdetett tankönyvpályázatra benyújtott és pályázatot nyert tankönyveknek azonban nincs sem megfelelő szakmai, sem pedig nyelvi lektorálásuk és korrektúrájuk, a közoktatásba pedig anélkül vezetik be azokat, hogy használhatóságukat előzetesen kipróbálták és felmérték volna.⁷⁰

⁶⁹ A B-interjú alapján.

⁷⁰ Péntek János-interjú alapján.

A szabályzat szerint az Neveléstudományi Intézet feladatkörébe tartozik az iskolai tankönyvírók képzése,⁷¹ valamint az Országos Értékelő és Vizsgaközpontnak kell biztosítania a tankönyveket értékelő bizottság felkészítését.⁷² A magyar nyelv és irodalom tankönyvek esetén egyik intézmény keretében sem történik meg a folyamatban részt vevők felkészítése.

Az alábbiakban ismertetjük a Tanügyminisztérium által az elemi oktatás I. és II. osztálya számára aktuálisan (2014. április 19-én) meghirdetett tankönyvírási pályázatát, mely számos problémás ügyet vet fel az ország oktatáspolitikájával kapcsolatosan. Az aktuális pályázatra a magyar anyanyelvi kommunikáció c. tárgy tankönyveinek tankönyvtervezetei mellett be kell nyújtani azok román fordításait, valamint el kell készíteni a tankönyv interaktív táblára írt változatát is. Mindez nagy anyagi megterhelést jelent a tankönyvkiadók számára. A tankönyv digitális interaktív változata akkora költséget jelent a kiadók számára, hogy amennyiben egy adott kiadó tankönyve nem nyeri el a pályázatot, a vissza nem térülő költségekbe a kiadó maga is belebukhat.

A jelenlegi pályázati kiírás több szempontból is hátrányos a magyar nyelven írott tankönyvekre nézve. Egyrészt azok románra fordítása az amúgy is megterhelő interaktív forma elkészítése mellett számos plusz kiadást jelent a kiadók számára; másrészt a román, illetve a kisebbség számára írott tankönyvek egymással való versenyeztetése (pl. a román és magyar nyelven írott matematika vagy vallás tankönyvek esetén) megnehezíti a magyar tankönyvek számára a pályázat elnyerését, ugyanis a Tanügyminisztérium csak hat kiadóval fog szerződést kötni, egy darab román tankönyv kiadása pedig az igényelt példányszám miatt kevesebb költségbe kerül, mint bármely magyar nyelvű tankönyv.⁷³

Péntek János hangsúlyozta, hogy a magyar nyelvű tankönyvek románra fordítása elsősorban nem a plusz költségek miatt felháborító, hanem a minisztérium részéről a kisebbség irányába tanúsított bizalmatlansága miatt. Mindezidáig soha nem fordult elő, hogy a magyar nyelvű könyveket ellenőrzés céljából románra kellett volna fordítani.⁷⁴

⁷¹Erről a 2009/1412-es számú kormányhatározat 3. cikkének u pontja rendelkezik: *formează autorii de manuale școlare*.

⁷² Erről a 2009/1401-es számú kormányhatározat 3. cikkének p pontja rendelkezik: *formează experți evaluatori de manuale școlare, prin derularea de programe în acest sens*

⁷³ Bodolai Gyöngyi, *Hátrányos helyzetben a magyar tankönyvek kiadása* (letöltve: <http://www.e-nepujsag.ro/op/article/h%C3%A1tr%C3%A1nyos-helyzetben-magyar-tank%C3%B6nyvek-kiad%C3%A1sa> 2014.04.25)

⁷⁴Péntek János-interjú alapján

Magyar nyelv és irodalom vizsgatételek

Jelenleg a közoktatásban a következő országos vizsgákon kell a diákoknak megmérettetniük tudásukat: II. és IV. osztályosok évközi felmérései, V–VIII. osztályosok évközi felmérései, VIII. osztály végi kis érettségi, valamint a középiskolai szakaszt záró érettségi. A vizsgatételek megírásának folyamatát az Országos Értékelési és Vizsga Központ irányítja: pályázatot hirdet a tételíró bizottságban való részvételre.⁷⁵ Az Országos Értékelési és Vizsga Központ minden megye tanfelügyelőségétől kér tételjavaslatokat, ezek alapján pedig a tételíró bizottság összeállítja a tételeket. A magyar nyelv és irodalom tételek esetén a Kisebbségi Főosztály szólít meg és kér fel személyeket a tételíró bizottságban való részvételre. A tételíró bizottság tagjai titoktartási nyilatkozatot írnak alá, így nem derül ki, hogy kik írják a vizsgatételeket. A tételírási folyamat végén az elkészült tételeket a Magyar nyelvért felelős országos bizottság nézi át és véleményezi.⁷⁶

2009 előtt, amikor a tételírás nem az Országos Értékelési és Vizsgaközpont keretében történt, a magyar nyelv és irodalom tételek átnézése a Kisebbségi Főosztályon dolgozó magyar nyelvért felelős szaktanácsosra hárult. Formálisan működött ugyan a Országos Értékelő- és Vizsgahivatal, magyar nyelvű szakember híján azonban a Kisebbségi Főosztálynál történtek a tulajdonképpeni munkálatok. A mostani folyamathoz hasonlóan a Kisebbségi Főosztály minden megyei tanfelügyelőségtől kért tételjavaslatokat, a beérkező tételek alapján a szaktanácsosnak, azaz egy személynek kellett megírni, illetve korrigálnia a hivatalos tétellistába bekerülő magyar nyelv és irodalom tételeket. Interjúalanyunk többször is hangsúlyozta, hogy ez nem egy ember feladata kellett volna, hogy legyen, olyan feladatot és felelősséget ugyanis egy ember nem vállalhat, melyen egy ország magyarul tanuló fiataljainak jövője függ.⁷⁷

⁷⁵Magyar nyelvű tételek csak magyar nyelv és irodalomból (esetenként a kisebbség történelméből, zenéből, művészettörténelemből és vallásból) íródnak, a többi tantárgy esetén az egységességre való törekvés miatt a román tételeket fordítják magyarra.

⁷⁶ Szőcs Domokos-, B- interjú alapján

⁷⁷ Fodor Dóra-interjú alapján

IV. Összegzés

A kutatás során a Tanügyminisztérium magyar nyelv és irodalom oktatás vonatkozásában releváns intézményi struktúráját, illetve a magyar nyelv és irodalom oktatást tartalmilag szabályozó dokumentumok létrehozásának folyamatát tekintettük át. A jogi normák és belső szabályozó dokumentumok⁷⁸ átnézése alapján elmondható, hogy bár a Tanügyminisztérium intézményes struktúrájában történtek változások, ezek nem érintették az általunk vizsgált osztályok, bizottságok kompetenciáit és feladatköreit. Számottevő változás a Kisebbségi Főosztályhoz tartozó osztályok, illetve az Országos Értékelési és Vizsga Központ esetében történt, de ez nem érintette a magyar nyelv és irodalom oktatás szempontjából fontos Kisebbségi Osztály kompetenciáit, a Vizsga Központ pedig elődjének valamennyi jogkörét megörökölte.

A Kisebbségi Főosztályhoz tartozó osztályok átszervezését követően csak a Kisebbségi Osztály maradt a Főosztály alárendeltségében. A két osztálynak a jogi normák szerint annak ellenére is megmaradtak differenciált feladatköreik, hogy a gyakorlati működésben minden munkát közösen végeznek, illetve a Főosztályt a vezérigazgató egy személyben képviseli.

A jelen struktúra szerint a szakpolitikai tervezésbe a szakma a Kisebbségi Osztály alárendeltségében működő Magyar nyelvért felelős országos bizottság által kapcsolódik be. A Bizottság szakmai munkája azonban erősen vitatott, ugyanis megfelelő státusz és mozgástér hiányában érdekeit nem tudja kifejezni és érvényesíteni. A jogi normák szerint egy miniszteri rendelettel lehetőség lenne a bizottság működését intézményi szintre emelni, a bizottsági tagokat teljes állásban és munkabérrel alkalmazni. Jelen bizottság azonban önkéntesen szerveződik, tagjai gyakorló magyartanárok, akik bérmentve végzik munkájukat. Az intézményes keretek hiányában a bizottság feladatköre jogilag nem rögzített, szerepköre többnyire javaslatok kidolgozására és véleménynyilvánításra korlátozódik, a döntéshozatalba nincs beleszólása. A szükséges mozgástér és a szakmai szempont korlátozott érvényesülése miatt a Magyar nyelvért felelős bizottságban nagy a fluktuáció, a bizottság összetétele évente változik. A bizottság elnökének szerepét egy egyetemi tanárnak kellene betöltenie, jelenleg azonban a bizottság elnök nélkül működik, így a felsőoktatás képviselőinek távolmaradása miatt a tervezési folyamatból a szakpolitika egyik fontos szereplője marad ki.

Interjúalanyaink közül többen is hangsúlyozták, hogy a magyar oktatásnak szükséges lenne kialakítani egy intézményes háttérrel rendelkező szakmai testületét. A 2011-es tanügyi

⁷⁸ 2011/5650-es miniszteri rendelet 1-es sz. melléklete, 2013/185-ös kormányhatározat

törvény lehetővé is teszi ilyen önálló szakmai háttérintézet létrehozását,⁷⁹ ennek megvalósítása érdekében azonban mindeközben semmilyen előrelépés nem történt. Ezen önálló szakmai háttérintézet alkalmazott és fizetett szakemberekből állna, akik a kisebbségi szakpolitikák, minőségi magyar nyelvű tantervek, tankönyvek és vizsgatételek kidolgozását látnák el.⁸⁰ Az intézet számára biztosítva lenne a megfelelő mozgástér és az ehhez szükséges anyagi keret, tagjai folyamatosan tudnának találkozni és együtt dolgozni, és egy ilyen önálló státusszal rendelkező intézet a politikumtól függetlenül, ugyanakkor azt szakmailag kiszolgálva tudna működni. A szakemberek alkalmazása és fizetése által az intézet keretében ki lehetne szűrni a fluktuációt, így lehetőség nyílna a hosszú távú tervezésre, a hosszú távú szakpolitikai javaslatok megfogalmazására és kidolgozására.⁸¹

Az intézményi struktúra feltérképezése mellett rákérdeztünk a magyar nyelv és irodalom oktatást érintő bemeneti tartalmi szabályozó dokumentumok létrehozásának folyamataira. A magyar nyelv és irodalom tantervek kidolgozása tantervírói testületekben történik, melynek tagjai a Magyar nyelvért felelős országos bizottságból, illetve az érintett felsőoktatási intézményekből kerülnek ki. A tantervírói testület tagjai gyakorló közoktatási, illetve egyetemi tanárok, akik azonban nem a tantervírásra szakosodtak, így szakmai kiválóságuk nem jelenti egyben a tantervírásra való alkalmasságukat is, ilyen irányú továbbképzésük pedig nem valósul meg. Az elkészült tanterveket közvitára bocsátják, románra fordítják, ezt követően pedig a román változatok ellenőrzése után a minisztérium miniszteri rendelettel hagyja jóvá.

A tankönyvek írásának pályázatát a Miniszteri Kabinet miniszteri rendelettel hirdeti meg, melyre a tankönyvkiadók tankönyvtervezetek benyújtásával pályázhatnak. A kiadóknak a tankönyvtervezet interaktív táblára írt változatát, illetve a tankönyv kiadásához szükséges költségvetési keretet is be kell nyújtaniuk. A magyar nyelvű tankönyvvel pályázó kiadóknak az említettek mellett minisztériumi ellenőrzés céljából a tankönyvtervezet román fordítását is mellékelniük kell. A benyújtott pályázatok értékelése és elbírálása tankönyvértékelői bizottságokban történik az Országos Értékelési és Vizsga Központ irányításával. Ezt követően a nyertes tankönyveket miniszteri rendelettel hagyják jóvá.

⁷⁹ Erről a 2011/1-es oktatási törvény 94. cikkének 3. pontja rendelkezik: *În realizarea atribuțiilor sale, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului înființează, organizează și finanțează comisii și consilii naționale. Organizarea și funcționarea acestora sunt stabilite prin ordin al ministrului educației, cercetării, tineretului și sportului. De asemenea, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului propune Guvernului înființarea de agenții.*

⁸⁰ Péntek János- és T. Szabó Levente-interjú alapján

⁸¹ T. Szabó Levente-interjú alapján

A vizsgatételírás tételírói bizottságokban történik az Országos Értékelési és Vizsga Központ irányításával. A tételírói bizottságban való részvétel önkéntes. Az elkészült magyar nyelv és irodalom tételeket a Magyar nyelvért felelős országos bizottság nézi át és véleményezi, ezt követően kerülnek a hivatalos tételek közé.

A magyar nyelv és irodalomoktatás tartalmi szabályozó dokumentumai (tantervek, tankönyvek, vizsgatételek) kapcsán számos oktatáspolitikai vonatkozású probléma vetődik fel. Az általunk vizsgált valamennyi dokumentum hosszútávon szabályozza a magyar nyelv és irodalomoktatást, tágabb kontextusban pedig a kisebbségi magyar oktatást, így rendkívül meglepő azon tapasztalat, hogy ezeket a kulcsfontosságú dokumentumokat anélkül vezetik be az oktatásba, hogy minőségüket és használhatóságukat előzetesen tesztelték volna, sőt a tankönyvek esetén igazi szakmai és nyelvi lektorálásuk, korrektúrájuk sincs. Ehhez járul hozzá, hogy az illető dokumentumok kidolgozását végző bizottságok önkéntesen szerveződnek, az adott munkára való felkészítésük pedig nincs biztosítva és megszervezve. Mindez komoly problémákat vet fel a magyar nyelv és irodalomoktatás szakmaiságával és minőségével kapcsolatosan.

V. Következtetések és kitekintés

A jogi normáknak és az intézményi belső szabályzatoknak az interjúk során feltérképezett gyakorlati működéssel való összevetése alapján elmondható, hogy a magyar nyelv és irodalom oktatás tartalmi szabályozó dokumentumainak kidolgozási folyamata, az arra vonatkozó döntési mechanizmusok számos esetben nincsenek összhangban a jogi normákban és az intézményi belső szabályzatokban megfogalmazottakkal. A magyar nyelv és irodalom oktatás tartalmi szabályozó dokumentumaival kapcsolatosan a következő jogszabályok adta lehetőségek nem valósulnak meg a gyakorlatban: a Tanügyminisztérium nem hagyja jóvá magyar nyelv és irodalom tankönyvek Magyarországról való behozatalát, a tanterv- és tételíró bizottságok, valamint a tankönyvértékelő bizottságok tagjai számára nem biztosított a minőségi munkához szükséges szakmai felkészítés, illetve nem történnek lépések a kisebbségi intézet szakmai háttérintézetének létrehozására. A fenti jogszabályokban rögzített lehetőségek megvalósítása a politikum feladata, a kisebbségi oktatáspolitikusok azonban nem tudnak minisztériumi szinten érvényt szerezni az említett jogszabályoknak.

A magyar nyelv és irodalom oktatás tartalmi szabályozó dokumentumainak kidolgozásában az általunk ismertetett valamennyi intézménynek jogköre van, azonban a jogi normák és azok gyakorlatban történő megvalósulása közötti különbségek, valamint a Magyar nyelvért felelős országos bizottság esetén a jogilag rögzített belső szabályzat hiánya miatt nem egyértelmű, hogy a munkafolyamat egyes részeinek valójában hol kell megtörténniük. A magyar nyelv és irodalom tantervek, tankönyvek és vizsgatételek kidolgozásában szakmai testületként résztvevő Országos Bizottság intézményes hátterének, valamint az önálló szakmai háttérintézet hiányában a tartalmi szabályozó dokumentumok kidolgozásában a szakmaiság nem tud megfelelően érvényesülni. Az említett dokumentumok kidolgozását önkéntes, az adott feladat elvégzésére megfelelő szakmai képesítéssel nem rendelkező tanárok végzik.

Bár a jogi normák lehetőséget kínálnak a felvetett problémák megoldására, az államtitkár és a kisebbségi oktatáspolitikusok nem tudnak érvényt szerezni ezen jogszabályoknak. A kisebbségi és ezen belül a magyar nyelv és irodalom oktatással kapcsolatosan felmerülő problémák oka elsősorban nem az érvényes jogi normákban keresendő, hanem abban, hogy a szakma és politikum nem tud eredményesen együttműködni, a szakma által felvetett problémákat és javaslatokat a politikum nem tudja az illetékes állami szervek felé eredményesen közvetíteni. Így a megfelelő politikai háttér és közvetítés, valamint a jogszabályok adta lehetőségek kihasználása és biztosítás hiányában a szakpolitikai döntések csak szakmai szempont nélküli politikai döntések maradnak.

Dolgozatunk bevezetőjében Fóris-Ferenczi Rita nyomán hangsúlyoztuk, hogy a hosszú távú oktatási célok megvalósításának első lépése a saját oktatási céljaink felismerése. A kutatás során szerzett tapasztalataink és interjúalanyunk elmondása alapján azonban megfogalmazhatjuk, hogy a kisebbségi magyar oktatásnak jelen (ezen belül pedig értelemszerűen a magyar nyelv és irodalomoktatásnak) nincs a saját oktatására vonatkozó koncepciója és víziója. A magyar oktatásnak szüksége lenne egy országos szinten elfogadott, a román oktatási törvényekhez igazított oktatási stratégiája. Ennek hiányában, illetve a Kisebbségi Államtitkárság feladatköréből kifolyólag ugyanis, a magyar kisebbségért országos szinten felelős oktatási hatóságoknak a román oktatási törvényeket kell – lehetőség szerint a magyar kisebbség számára megfelelően – a kisebbségi magyar oktatásra vonatkozóan végrehajtania.⁸²

Kutatásunk számára két irányban látunk továbblépési lehetőséget: egyrészt érdemes lehet feltárni az eddig tárgyalt magyar nyelv és irodalom oktatásért felelős intézményeknek a Romániai Magyar Pedagógus Szövetséggel, az RMDSZ Oktatási Főosztályával, valamint a parlament oktatási bizottságában dolgozó politikusokkal való kapcsolatát és együttműködését. Másrészt érdekes szempont lehet annak feltérképezése, hogy milyennek látszik alulról, a közoktatásban dolgozó magyar nyelv és irodalom tanárok szempontjából a rendszer, melyek azok a vélt vagy valós problémák, amelyeket a rendszer érintettjei érzékelnek, illetve melyek lennének az alulról való szervezkedés lehetőségei.

⁸² Péntek János-interjú

Felhasznált irodalom

FÓRIS-FERENCZI Rita, *A tervezéstől az értékelésig: Tanterv- és értékelésmélet*, Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2008.

MÁTYÁS Emőke-Éva, *A romániai magyar anyanyelvű oktatás Országos Bizottságának (OB) Működési Szabályzata (MSZ)*, Tanítók Lapja, 2013/11, 5.

PÉNTEK János, *Tankönyves gondok és gondolatok* = P. J. *Anyanyelv és oktatás*, Csíkszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2004.

Internetes források

www.edu.ro

www.rocnee.eu

www.rmdsz.ro

www.rmpsz.ro

www.ise.ro

http://www.lex.ro/cautare_avansata_legislatie.aspx

http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame

Hivatkozott jogszabályok

1990/7020-es miniszteri rendelet – ordinul ministrului învățământului

2007/231-es kormányhatározat – hotărâre al guvernului privind înființarea, organizarea și funcționarea Centrului Național pentru Curriculum și Evaluare în Învățământul Preuniversitar (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2007. március 19-i 188. számában)

2009/1401-es kormányhatározat – hotărâre al guvernului privind înființarea, organizarea și funcționarea Centrului Național de Evaluare și Examinare (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2009. november 30-i 821. számában)

2009/1412-es kormányhatározat – hotărâre al guvernului privind organizarea și funcționarea Institutului de Științe ale Educației (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2009. december 3-i 830. számában)

2009/5099-es miniszteri rendelet – ordin al ministrului educației, cercetării și inovării privind aprobarea de programe școlare pentru discipline de studiu din învățământul liceal (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2009. november 10-i 764. számában)

2010/90-es miniszterelnöki végzés – decizie al prim-ministrului privind numirea domnului Kiraly Andrei Gheorghe în funcția de secretar de stat la Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2010. február 11-i 96. számában)

2011/1-es tanügyi törvény – legea educației naționale (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2011. január 10-i 18. számában)

- 2011/5650-es miniszteri rendelet 1. melléklete – Anexa 1 la ordin al ministrului educației, cercetării, tineretului și sportului privind regulamentul de organizare și funcționare al Ministerului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului (letöltve: <http://edu.ro/index.php/articles/16700> – 2014.04.16)
- 2012/560-es miniszterelnöki végzés – decizie al prim-ministrului privind numirea domnului Kiraly Andrei Gheorghe în funcția de secretar de stat la Ministerul Educației Naționale (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2012. december 22-i 883. számában)
- 2013/185-ös kormányhatározat – hotărâre al guvernului privind organizarea și funcționarea Ministerului Educației Naționale (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2013. április 30-i 249. számában)
- 2013/3788-as miniszteri rendeletének 2. melléklete – Anexa 2 la ordin al ministrului educației naționale privind regulamentul de organizare și funcționare al Institutului de Științe ale Educației (letöltve: <http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2013/12/ISE-regulament-2013.pdf> – 2014.04.28)
- 2013/5559-es miniszteri rendelet – ordin al ministrului educației naționale privind regimul manualelor școlare în învățământul preuniversitar (megjelent a Románia Hivatalos Közlönye I. Részének 2014. március 14-i 186. számában)
- Notă Direcția Minorități nr 58530/11.09.2013 – Kisebbségi Osztály által kiadott jegyzék (letöltve: <http://administrasite.edu.ro/index.php/articles/20704> - 2014.04.13)

Melléklet

1. sz.

